

idő helyi története még friss emlékezetben lehetett, miért nem történt semmi czélzás a régi *Mosaburg* névre? Mert az apátság, alapításától kezdve több századon át csakis *Abbatia de Zala* néven szerepel, s csak később, midőn ott vár keletkezett, jött forgalomba a *zalavári* apátság elnevezés is. Abból, hogy az apátság legrégebbi oklevelei már *Zalavár* nevét említik, döntő érvet faragni nem lehet, mert — mint Karácsonyi János birálatában¹⁾ olvasuk — azok az oklevelek hamisítványok, és sokkal később, talán csak a XIV-ik században készültek.

4. A salzburgi érsek 865-ben a Privina után ennek fiára Hezilora szállott várban, mely újabban *Mosaburnak* neveztetett, tölté a karácsonnt.

Hogy ezt a várat Privina építette, azt már az előző 1. és 3. pont megállapítja.

Az előzmények alapján a következő eredményre jutunk: Privinának székhelye nem *Salapiugin*, hanem a Sala folyó melletti *Mosaburg* volt, mely utóbbi a Duna mellett fekvő *Moson*-nal azonos nem lehet. *Salapiugin* alatt pedig nem rejlik *Zalavár*.

Záradéku megemlítem, hogy a salzburgi érsek egyházmegyéje a tárgyalt korban Moson és Sopron városok közelébe aligha terjedt; legalább egy 800 körül kelt oklevél²⁾ ezt sejteti velünk, mely oklevél szerint Lajos német király a Rába és Sopron közti területből tíz mansiót Albrik (passau?) püspöknek adományozott.

STESSEL JÓZSEF.

II.

Sasinek Fr. V. fejtegetését *Zalavár és Mosaburg* kérdésében³⁾ s fejtegetése eredményeit teljesen hibásaknak tartom. Észrevette a hibás eredményt *Stessel József* is, ki a kérdésről a föntebb olvasható helyreigazító megjegyzéseket közli. Legyen szabad nekem mind *Sasinek*, mind pedig *Stessel* cikkére a magam észrevételeit megtennem.

Meggyőződésem szerint az a város, melyet a *Conversio Bagoariorum* névtelen szerzője (Anonymus Salisburgensis) *Mosapurc*-nak ír,⁴⁾ a mai *Zalavár* helyén feküdt a IX-ik század második felében. Ez a *Mosapurc* pedig *Privina* fejedelem székhelye volt. E tanítás helyessége mellett legerősebben az az érv szól, mely Szent Adorján ereklyéire hivatkozik. A *Conversio* szerint ugyanis Privina székvárosa egyik templomában Szent Adorján vértanu van eltemetve.⁵⁾ A zalavári monostor a legrégebbi időktől

¹⁾ *Századok*, 1905. 248 és köv. ll.

²⁾ *Fejér*: CD. VII. 5. 26. l.

³⁾ *Századok*, 1906. 172 és köv. ll.

⁴⁾ V. ő. A m. honfoglalás kútfői, 312—313. ll.

⁵⁾ In qua ecclesia Adrianus martyr humatus. pausat. Id. h. 311. l.

fogva Szent Adorján tiszteletét hirdette; az idevonatkozó oklevelekben »ecclesia beati Adriani martyris« kitétel olvasható. A zalavári apátság mai napig Szent Adorján vértanuról van elnevezve. *Mosapurc* és *Zalavár* között tehát Szent Adorján temploma közvetíti a honfoglalással meg nem szűnt pannóniai keresztyénséget.

Mosapurc nem lehet egy a Klagenfurttól nem messze fekvő karinthiai *Moosburg*-gal (a katonai térkép szerint Moosburg = *Blatograd*, fekszik a *Moosburger Bach* mellett), mint azt *Förstemann* (Althochdeutsches Namenbuch, II. 1115.), *Oesterley* (Historisch-geographisches Wörterbuch, 456.) és *Stessel József* gondolják; nem lehet pedig a többek közt azért sem, mert ez a hely nem fekszik *Sala* nevű folyó vagy patak mellett, s ki nem mutatható róla, hogy Szent Adorján vértanuról nevezett temploma lett volna valaha.¹⁾

Ugyanezen okoknál fogva nem lehet a *Conversio Mosapurc*-ja a mi *Mosony* nevű helyünkkel sem egy, a mint ezt különben Sasinekkal szemben *Stessel* is igen helyesen bizonyítja.

Sasinek ugyanis azt akarja velünk elhitetni, hogy *Zalavár* és a *Conversio Salapiugin* helye²⁾ egy és ugyanazon város, s ez volt *Privina* székhelye; míg ellenben a *Conversio Mosapurc*-ja *Privina* fiának *Chocelnek* volt lakhelye s a mai *Mosony* helységgel névben és fekvésben azonos.³⁾

Hogy *Salapiugin* és *Zalavár* (Szalavár) egy és ugyanazon hely, azt tudtommal *Oesterley* állította először.⁴⁾ Ezt az állítást Sasinek rendkívül fogyatékos ismerettel próbálja igazolni, mikor ezt írja: »Ugy látszik, hogy *Zalavár* a *Salapiugin* (*Salapugin*)⁵⁾ név fordítása. Valamint a *Sala* folyó neve szláv eredetű, úgy a *Salapiugin* is szláv kifejezés, de eltorzított alakban, t. i. *Salabudin*, azaz *Zala-víz* között épített lak, vár, *Zalavár*.«⁶⁾

A hány mondás, annyi téves állítás. Téves állítás, hogy a *Salapiugin* szláv szó. A *Salapiugin* összetett szó; az összetétel előtagja *Sala*, utótagja pedig *piugin*. Mindkét tag könnyen és teljes biztossággal értelmezhető.

Graff *Althochdeutscher Sprachschatz* cz. munkájában (III. 37.) azt olvassuk, hogy *piugin* egyes számú dativusa a germán *biugo*

¹⁾ V. ö. *Jaksch* : Monum. hist. duc. Carinthiae, I. II. E szerint Moosburgban *ecclesia Sancti Georgii* állott a XI—XII. században.

²⁾ Liuprammus ... ad *Salapiugin* consecravit ecclesiam. A m. honf. kútfői, 311. l.

³⁾ ... in castro Chezilonis noviter *Mosapurc* vocato. Id. h. 312—313. ll.

⁴⁾ V. ö. id. m. 674. l.

⁵⁾ Ily alak sehol sem fordul elő; ezt valtszínűleg csak Sasinek gondolta ki.

⁶⁾ *Századok*, 1906. 173. l.

»sinus« jelentésű főnévnek. Ez a germán *biugo* az ófelnémetben **biogo* > *biege*-nek hangzik s »krümmung« a jelentése. (V. ö. Grimm szótárát a *biege* szónál.) Ezek szerint a *Salapiugin*-beli *piugin* a német *biegen* igével függ össze, egyes számú dativus-alak (v. ö. *Mosony*-nál azt, hogy a német helynevek rendszeren egyes vagy többes számú dativusban fordulnak elő) s annyit jelent, mint: kanyarulat, görbület. öböl, folyó által bekerített zug stb.¹⁾ A *Salapiugin* előtagja nagyon természetesen *Sala*, mely a mai *Szala* folyó. A *Sala* névről Sasineknek az a nézete, hogy szláv szó. Csakhogy abban az idézetben, a melyre e nézete megokolásában hivatkozik,²⁾ nem az van mondva, hogy a *Sala* folyónév szláv szó, hanem az, hogy az *Annales Reinhardsbrunnenses*-ben említett folyót szlávul *Sale*-nak hívják. »Proventus super ripam fluminis, quod slavica lingua *Sale* dicitur.« Ez pedig nagy különbség.

De nem megfejtethetlen a *Szala* folyó neve sem. Hazánk valamennyi honfoglalás előtti földrajzi elnevezését meg lehet fejteni az indogermán nyelvcsoporthól. Pannóniában illyr,³⁾ kelta, germán, szláv nyelvekből eredő helynevek vannak. Kelta név a *Szala* is, mint Hölder *Altceltischer Sprachschatz* cz. műve *Sala* 3. cikkében olvasható. Ugyan e műben a *säl-āco-s* szónál olvaszuk, hogy az élő kelta nyelvekben ma *salach*: sordidus, libidinosus, souillé, s hogy ez a kelta szó eredetére nézve egy a germán **salwa*, ófelnémet *salō* szóval. A mai német nyelvjárások közül az osztrákban *sal-wein* = trüber wein, s Grimm szótára szerint *sal* = matt, fahl, verschossen, trübe, schmutzig.⁴⁾ Mind ebből következik, hogy a *Szala* nevében rejlő kelta-germán szó »piszkos, mocsaras, zavaros« jelentésű, s alapjában véve ugyanaz, a mi a *Mosapurg*-beli germán **mōsa* (= láp, ingovány, sár, új-fn. *moor*), vagy a *Balaton*-beli szláv *blato* (= sár, ingovány), vagy a még régibb illyr *pelso* (= tó, sár) elnevezés.⁵⁾ *Mosa-purg*, *Sala*, *Pelso*, *Balaton* különböző indogermán nyelveken lényegileg ugyanazt jelentik, u. m. »sáros, mocsaras, ingoványos« helyet, folyót, tavat stb.

Miután így a *Salapiugin*-t megmagyaráztuk, szólnunk kell a hely fekvéséről is. Stessel szerint Cilli kerületben kereshető a hely. Ámde Karinthiában nincs *Sala* folyó, Cilli pedig a *Sann* folyó mellett fekszik, melynek régi oklevélbeli névalak-változatai: *Sovuina*, *Souna*, *Seuna* stb.⁶⁾ Melzer Alfréd egy nagyon gyenge

¹⁾ V. ö. *Umlauft*: Geogr. Namenbuch, 234. l.

²⁾ *Századok*, 1906. 173. l.

³⁾ V. ö. *Kretschmer*: Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache, 252—253. ll.

⁴⁾ V. ö. *Graff*: Althochd. Sprachschatz, VI. 183. *salō*, *salaw*.

⁵⁾ V. ö. *Kretschmer* id. m. 253. l.

⁶⁾ V. ö. *Jaksch* id. m. I. II. index.

értekezésében ¹⁾ azt állítja, hogy Salapiugin = Szalabér. Ránk nézve mellékes, vajjon csakugyan Szalabér-e a *Conversio Salapiugin*-ja; fontos csak az, hogy *Salapiugin* hazánkban, a Szala folyó mentén feküdt, de semmiképen sem lehet egy Zalavár-ral.

Sasinek azt is állítja, hogy *Mosapurc* = *Miesenburc* = *Mosony*. Már Hunfalvy is azt szerette volna bebizonyítani, hogy *Mosony* város magyar neve az egykori német *Miesenburc* névből való. Teljesen hibás állítás, a mint arról Lumtzer Viktornak s e sorok írójának *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter* cz. munkája (7. l.) bárkit is meggyőzhet. A magyar *Moson* nevet hangtanilag lehetetlen *Miesen*(burc)-ból megmagyarázni; ebből a magyarban okvetetlenül **Mészen*, **Mészeny* lett volna. Ellenben, ha a germán **mōsa* (= palus, ném. *moor*) többes számú dativusából indulunk ki (t. i. **mosôm*-ból, esetleg **mōsam*), akkor megérthetjük az átvételt. Ilyen többes számú dativusból való *Mosum*, *Mosun*, *Mosan* helynév többször fordul elő német területen.²⁾ Hogy mármost a magyar *Moson* közvetlen egy germán **Mōsôm*, esetleg **Mōsam* alakból való-e, vagy pedig egy szláv **Musun* alak útján van közvetítve: az attól függ, vajjon a régi magyar »lutum *musun*« (Anonymusnál), *Musun* (Kézai-nál) alakot *u*-val, vagy pedig *o*-val olvassuk-e? Ha *u*-val, akkor *Mosony* szláv közvetítéssel nyelvünkbe került germán név, ha pedig *o*-val, akkor lehet közvetlen germán eredetű.

Végeredményül tehát kimondhatom, hogy a *Conversio Salapiugin* és *Mosapurc* helyei hazánkban feküdtek, még pedig mindkettő a Szala folyó mentén. *Mosapurc* = a későbbi Zalavár (Szalavár). *Mosa-purc*, *Mosony*, *Sala*, *Balaton*, *Pelso* különböző indo-germán nyelveken ugyanazt jelentő szavak. A *Salapiugin*-beli *piugin*, eredetére nézve egy a mai német *biege* (krümmung), *biegen* szavakkal.

MELICH JÁNOS.

JELENTÉS

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

1905 évi munkásságáról.

(Felolvasatott a társulat f. évi febr. 15-én tartott v. közgyűlésén.)

Tisztelt Közgyűlés!

Midőn mult évi munkásságunkról s a mult esztendő történetéről adok számot a t. Közgyűlésnek, legyen szabad mindenk előtt azokról megemlékeznem, a kiket elvesztettünk, hogy egy

¹⁾ Die Ansiedlung der Deutschen in Südwestungarn im Mittelalter. Megjelent a pápai cs. kir. áll. gymnasium 1904 évi értesítőjében.

²⁾ V. ö. *Förstemann* id. m. II. 1114.